

Herbert David: Justice v říšské župě Sudety optikou vzpomínek jejího hlavního představitele

Adam Šplíchal

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Katedra dějin státu a práva

E-mail: adam.aug.splichal@gmail.com

ORCID: 0009-0007-4087-6874

Herbert David: Justice in the Reichsgau Sudetenland through the Lens of the Memories of Its Main Representative

Abstract:

This study examines the fate of justice in the Reichsgau Sudetenland through the recollections of its leading representative, Dr. Herbert David (1900–1987). Drawing on archival research in German repositories and David's own memoirs, the article reconstructs the transformation of the legal system in the Sudetenland after its annexation to the Third Reich in 1938. David's memories, written decades later, represent a unique and hitherto underexplored source that illuminates the personnel challenges, institutional restructuring, and ideological pressures faced by the judiciary in this border region. His testimony reveals both the practical functioning of courts under Nazi rule and the tensions between local actors and central Reich authorities. By contextualizing David's narrative with secondary literature on Nazi law and Sudeten German politics, the article highlights the interplay between law, ideology, and power in a newly established Reichsgau. It also addresses the limitations and biases of David's recollections, while emphasizing their value as the only surviving insider account of judicial administration in the Sudetenland during the years 1938–1945.

Keywords: Herbert David; Reichsgau Sudetenland; Nazi law; judiciary in the Sudetenland; Sudeten German Party (SdP)

Klíčová slova: Herbert David; Říšská župa Sudety; nacistické právo; justice v Sudech; Sudetoněmecká strana (SdP)

DOI: 10.14712/2464689X.2026.561

Úvod

Předkládaná studie se zaměřuje na analýzu dosud prakticky nezpracovaného pramene, jenž zásadním způsobem rozšiřuje poznání o fungování justice v Říšské župě Sudety po roce 1938. Jejím hlavním cílem je představit, kriticky zhodnotit a zasadit do širšího právněhistorického kontextu vzpomínky Herberta Davida, předsedy Vrchního zemského soudu (Oberlandesgericht) v Litoměřicích, který byl nejvýše postaveným představitelem nacistické soudní moci na anektovaném sudetoněmeckém území.

Motivací ke zpracování tématu je především skutečnost, že problematika praktického fungování soudní správy v Sudetech po roce 1938 zůstává v české i zahraniční historiografii dosud zachycena jen fragmentárně. Dosavadní výzkum, probíhající především ze strany německých historiků se soustředil především na normativní rámce nacistického právního řádu a institucionální změny v okupační politice, případně na obecné dějiny nacistické justice.¹ Chybějí však detailní studie, které by na základě osobních svědectví a archivních pramenů rekonstruovaly každodenní fungování soudních institucí v sudetoněmeckém prostoru.

Tato studie proto vychází z archivního výzkumu provedeného v několika německých archivech, kde se podařilo nalézt soubor dosud nepublikovaných pamětí Herberta Davida. Tyto vzpomínky vznikaly s velkou pravděpodobností ve druhé polovině 60. let 20. století, tedy přibližně dvacet let po zhroutilí nacistického režimu, a představují autorovo retrospektivní hodnocení jeho profesní i politické dráhy.² Přestože jsou sepsány s odstupem a zatíženy řadou autorských racionalizací, představují v rozsahu téměř sta stran mimořádně cenný narativní pramen, který svým rozsahem a mírou detailu nemá v současném stavu poznání obdoby.

Vzpomínky jsou výjimečné tím, že poskytují unikátní vhled do vnitřního fungování sudetské justice z perspektivy jejího nejvyššího představitele. Na rozdíl od oficiálních dokumentů říšské správy, ministerských výnosů či personálních akt, které zachycují především normativní a formální rovinu soudní správy, Davidovy paměti otevřeně reflektují praktické problémy spojené se zaváděním říšské legislativy, personálními konflikty, institucionální rivalitou i vztahy mezi soudní mocí, stranickými orgány a správními institucemi. Právě v tomto ohledu se jedná o mimořádně cenný pramen, který umožňuje nahlédnout do každodennosti soudního provozu – tedy do roviny, jež v oficiálních archivních fondech zůstává zpravidla nedostupná.

Zvolený metodologický přístup kombinuje pramennou analýzu Davidových vzpomínek s konfrontací jejich výpovědí s dobovou normativní úpravou, úředními dokumenty a odbornou literaturou, věnovanou nacistickému právu a justiční správě v anektovaných územích. Cílem není pouze reprodukovat autorovo vyprávění, ale především podrobit jeho výpovědi kritické interpretaci a zasadit je do širšího rámce vývoje nacistické právní ideologie, organizační struktury justice a mocenských vztahů v pohraničních oblastech.

¹ Zmínit je nutné především tyto práce: ANDERS, F. *Straßjustiz im Sudetengau 1938–1945*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2008; STAFF, I. *Justiz im Dritten Reich. Eine Dokumentation*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1964; FREI, N. *Der Führerstaat. Nationalsozialistische Herrschaft 1933 bis 1945*. München: dtv, 2002 či GRUCHMANN, L. *Justiz im Dritten Reich 1933–1940. Anpassung und Unterwerfung in der Ära Gürtner*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2001.

² Bundesarchiv Bayreuth, fond Ostsiedlungsdokumentation (dále jen OSTDOK) 21/15, DAVID, Herbert: Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat.

Lze konstatovat, že v současném stavu bádání představují Davidovy paměti jediný známý ucelený osobní pramen, který s takovou mírou konkrétnosti zachycuje problémy soudní správy v Sudetech po roce 1938 a umožňuje rekonstruovat nejen právní normy, ale především jejich praktickou aplikaci v podmínkách totalitního režimu.

1. Herbert David

1.1 David před rokem 1938

Herbert David se narodil 6. května 1900 v západočeské obci Jesenice (Jechnitz). Pocházel z rodiny s výraznou právníckou tradicí – jeho otec působil jako soudní rada, dědeček byl soudcem a stejnou funkci zastával i pradědeček. Podle vzpomínek spolužáků a sousedů se David vyznačoval mimořádnou cílevědomostí, která byla někdy vnímána až jako arogance.

Základní vzdělání získal na obecné škole v Kraslicích (Graslitz), poté pokračoval na gymnáziu v Litoměřicích (Leitmeritz). Toto studium se stalo významným mezníkem v jeho osobním i profesním životě. V osmnácti letech se zapojil do závěrečných bojů první světové války, když od 15. března do 28. října 1918 sloužil na italské frontě jako dobrovolník kadet-aspirant v c. k. horském dělostřeleckém pluku č. 202.

Po skončení vojenské služby zahájil studia na právnických fakultách v Lipsku a v Praze, kde roku 1925 úspěšně promoval.³

Od 1. října 1925 do 30. května 1926 absolvoval Herbert David vojenskou službu v československé armádě. Ve stejném roce se přestěhoval do severočeských Litoměřic, kde nastoupil jako advokátní koncipient. Roku 1927 uzavřel sňatek s Gretlou Schaurek, s níž měl později čtyři děti. Na konci roku 1930 úspěšně složil advokátní zkoušku a od roku 1931 působil v Litoměřicích již jako samostatný advokát.⁴

1.2 Politická radikalizace a vstup do národně socialistického prostředí

Již během 20. let, konkrétně od roku 1928, se Herbert David začal aktivně angažovat v nacionálně socialistickém hnutí. V rámci hlavní sudetoněmecké nacionálně socialistické strany v Československu – Německé národně socialistické dělnické strany (DNSAP), jejímž členem se stal roku 1931, se mu díky jeho výrazné cílevědomosti podařilo rychle vyšplhat na pozici *Ortsleiters* (místního vedoucího). Svě postavení dále posiloval jako jeden z hlavních řečníků strany.

Vedle politické činnosti se aktivně zapojoval také do turnerského hnutí, které se postupně stávalo jedním z hlavních center sudetoněmeckého nacionalismu. V jeho rámci byl členem veslařského spolku *Germania* a zároveň se věnoval atletice, především běhu, v němž dosáhl devíti vítězství v kategorii dospělých na turnerských soutěžích.⁵

Na počátku 30. let československé úřady zesílily represivní postup vůči DNSAP a s ní spojené organizaci *Volkssport*. Tento spolek byl roku 1932 rozpuštěn pro protistátní činnost a prokazatelné napojení na nacionálně socialistické struktury v sousedním Německu. Na to navázal tzv. „vzorový proces“ konaný v Brně, v jehož rámci byli vedoucí představitelé Volkssportu odsouzeni za úklady o republiku k několikaletým trestům odnětí svobody

³ Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inv. č. 4, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1924–1931), s. 145.

⁴ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, fond R 3001, sign. 54537, sv. 2, osobní spis DAVID, Herbert, Dr., s. 3.

⁵ Tamtéž, s. 4.

i k vysokým peněžitým trestům.⁶ Tento proces měl výrazný politický dopad, neboť v jeho důsledku byla v roce 1933 úředně zastavena činnost DNSAP a strana byla následně rozpuštěna. Herbert David v něm sehrál významnou roli jako obhájce litoměřického rodáka Adolfa Metznera. Ten byl Krajským soudem v Brně odsouzen k trestu odnětí svobody v délce tří let, k peněžitému trestu ve výši 3 000 Kčs a zároveň ke ztrátě občanských práv.⁷ Tento rozsudek byl následně potvrzen Nejvyšším soudem.⁸

1.3 V čele Sudetoněmecké strany

Po rozpuštění strany se David ještě v témže roce rozhodl spojit svou další kariéru a osud se Sudetoněmeckou stranou. Velkou roli v tom sehrála jeho známost s Konradem Henleinem, s nímž se znal ze svých sportovních aktivit.⁹ Jeho činnost však nezůstala bez povšimnutí československých úřadů. Roku 1935 byl odsouzen podle ustanovení § 18 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, za šíření nepravdivých zpráv.¹⁰

Od roku 1935 již patřil k užšímu vedení Sudetoněmecké strany a roku 1936 nastoupil do funkce vedoucího jejího právního oddělení, které převzal po Dr. Hansi Neuwirthovi. V roce 1937 byl opět souzen, tentokrát podle § 12 zákona na ochranu republiky za nepřekážení nebo neoznámení trestných činů, avšak krátce poté byl amnestován.¹¹

Jeho postavení v rámci SdP bylo podle jeho osobních vzpomínek z konce 60. let mimořádné. Z důvodu možného překrývání kompetencí jednotlivých stranických oddělení si osobně vyžádal od Konrada Henleina plnou moc, která mu jednoznačně vymezovala jeho neomezené pravomoci v rámci právní sekce strany, jak David podotkl v pamětech „Věřím, že jsem byl jediným funkcionářem SdP, který takovou plnou moc vlastnil.“¹²

Ve své roli „hlavního sudetského právníka“ se zaměřil na systematické rozšiřování právní pomoci sudetským Němcům. Za hlavní nástroj k tomu považoval budování a rozšiřování okresních právních kanceláří strany, které žadatelům o právní pomoc mimo jiné poskytovaly seznam spolupracujících advokátů a právníků, z nichž si mohli bezplatně vybrat.¹³

Nejvytíženější z těchto právních kanceláří byla pražská kancelář. Právě ta sehrála klíčovou koordinační roli zejména v trestních věcech, v otázkách porušování petičního práva a při vypracovávání odborných stanovisek k návrhům zákonů pro poslanecký klub SdP.

⁶ SUCHOMEL, V. Proces s představiteli spolku Volkssport (1932). In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. VIII. svazek, Procesy (do roku 1949)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 266.

⁷ Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), fond Krajský soud (trestní) v Brně, kart. 520a, Spis Tk III. 2388/32, Složka – Rozsudek ze dne 24. září 1932.

⁸ MZA Brno, fond Krajský soud (trestní) v Brně, kart. 520a, Spis Tk III. 2388/32, Rozhodnutí o delegaci, č. j. Nd I 316/32.

⁹ KLEE, E. *Was sie taten – Was sie wurden. Ärzte, Juristen und andere Beteiligte am Kranken- oder Judenmord*. 12. Aufl. Frankfurt am Main: Fischer-Taschenbuch-Verlag, 2004, s. 262.

¹⁰ KAZDA, J. Úklady o republiku a jejich odraz v judikatuře Nejvyššího soudu Československé republiky. In: VOJÁČEK, L. – TAUCHEN, J. *Sborník ze semináře. Sborníky z doktorandského semináře Katedry dějin státu a práva Právnické fakulty MU č. 3 (2012)*. Ostrava: KEY Publishing, 2012, s. 35–46.

¹¹ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, R 3001/54537, sv. 2, DAVID, s. 5.

¹² Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID, Herbert: Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 14.

¹³ Tamtéž, s. 15.

Za zásadní považoval David také vymezení základní právní linie strany. Za tímto účelem byly podle jeho vzpomínek organizovány každoroční právní konference. První z nich se konala roku 1935 v západočeských Konstantinových Lázních (Konstantinsbad), roku 1936 ve Velkých Losinách (Bad Ullersdorf) a roku 1937 v Litoměřicích (Leitmeritz).¹⁴

Zejména litoměřická konference, konaná ve dnech 17.–18. října 1937, se podle Davida vyznačovala zajímavým složením řečníků. Jmenoval například rektora univerzity v Münsteru prof. Karla G. Hugelmanna, bývalého děkana pražské právnické fakulty prof. JUDr. Emila Svobodu či bývalého soudce rakouského správního soudu Dr. Egberta Mannlichera. Právě na této konferenci bylo intenzivně diskutováno téma práv národnostních menšin a její platforma byla využita k širší debatě nad návrhy zákonů, které měly tuto problematiku řešit. David k tomu ve svých pamětech uváděl: „Když 18. 10. podrobil Dr. Neuwirth českou politickou trestněprávní praxi srovnání s *Constitutio Criminalis Carolina* přítomný vládní zástupce si, hlasitě povzdechl.“¹⁵

Konference byla předčasně ukončena v důsledku tzv. teplického incidentu, k němuž došlo během sjezdu SdP v Teplicích-Šanově (*Teplitz-Schönau*), kdy byl československou policií zadržen poslanec K. H. Frank.¹⁶

Za svůj největší úspěch v rámci vedení právního oddělení považoval David podle vlastních slov vybudování instituce, ve kterou měli „němečtí spoluobčané důvěru“ a která žadatelům poskytovala bezplatnou právní pomoc v jejich sporech s československými úřady.¹⁷

1.4 Osudový rok 1938

Rok 1938 se již nesl v duchu všeobecného napětí. David, aktivní člen užšího vedení Sude-toněmecké strany (SdP) byl v tomto roce stíhán za porušení několika ustanovení výše zmíněného zákona na ochranu republiky §§ 1, 2, 12 a 17 – úklady proti republice, příprava úkladů proti republice, nepřekážení nebo neoznámení trestných činů a sdružování státu nepřátelské.

David označoval období po 12. září 1938 za fázi *de facto* občanské války. Tento den pronesl Adolf Hitler svůj slavný projev na sjezdu NSDAP v Norimberku, v němž útočil na československou republiku a prezidenta Beneše. Následně se v Sudetech rozšířily násilné útoky, kterým padly za oběť desítky českých četníků, úředníků a německých demokratů. Pražská vláda na tyto události reagovala vysláním armádních jednotek do pohraničních oblastí a posílením jednotek Stráže obrany státu (SOS). Čelní představitelé SdP mezitím uprchli do Německa.¹⁸

Dne 14. září 1938 K. Henlein v lipském rozhlase vyzval sudetské Němce, aby nenastoupili ke svým mobilizačním útvarům, a pobízel k otevřené násilné vzpouře. Z podnětu

¹⁴ Tamtéž, s. 17.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ DEJMEK, J. a kol. *Československo: Dějiny státu*. Praha: Libri, 2018.

¹⁷ Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID: Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 18.

¹⁸ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (VÚA–VHA), fond Velitelství I. sboru, Velitelství I. sboru, 2. oddělení, č. j. 1394 dův., Situační zpráva 2. oddělení I. sboru určená pro 2. oddělení Hlavního štábu, vydaná dne 17. září 1938 ve 20:35 hod., cit. podle: SVITÁK, M. *Krvavá hranice západních a jižních Čech na podzim 1938: Incidenty mezi čs. jednotkami a henleinovci. Události od 12. září 1938 do 11. října 1938 pohledem zpravodajského oddělení I. sboru*. Jindřichův Hradec: M. Sviták, 2017, s. 67.

těchto výzev uprchlo z Československa několik tisíc mužů německé národnosti – záložníků československé armády – spolu s jejich rodinami. O den později byla činnost Sudetoněmecké strany úředně zakázána.

Atmosféra se podle Davidových vzpomínek značně vyhrotila a očekávalo se masové zatýkání aktivních členů SdP. Na tyto události vzpomínal: „Pouze jsem doufal, že se naši kolegové v Praze dostali do bezpečí, protože nebylo pochyb o tom, že se dá očekávat rozsáhlá zatýkácí operace ze strany Čechů proti všem, kteří byli pro SdP obzvlášť aktivní, tím spíše, že byla strana rozpuštěna. Sám jsem rodinu poslal do Drážďan. Já jsem zůstal poblíž Litoměřic (jednalo se o penzion *Henriettensruh* v Kunderaticích u Litoměřic – pozn. autora), abych byl neustále informován o tom, co se aktuálně děje.“¹⁹

Podle svých vzpomínek zůstal v úkrytu až do 10. října, kdy do nedalekých Litoměřic dorazily jednotky říšské branné moci.

David však nezmiňoval, že se aktivně zapojil do ozbrojeného povstání proti československému státu. Jeho vzpomínky na zářijové události působily, jako by se ukryl v Kunderaticích před násilím, které páchaly československé jednotky. Ve skutečnosti zde organizoval ozbrojenou skupinu *Freikorps*²⁰ nazvanou *Grüne Kader* – zelené kádry. Ty tvořili vojáci a důstojníci československé armády německé národnosti, kteří neuposlechli mobilizačního rozkazu a odešli do lesů.²¹

Po vyhocených zářijových dnech, během nichž se Československo, Německo a Evropa připravovaly na reálnou válku, nakonec vyústily události v Mnichově na konci měsíce. Zástupci Francie, Velké Británie, Itálie a Německa rozhodli o připojení československého pohraničí k sousednímu Německu. Po úspěšném obsazení československého pohraničí pamětníci z řad vojáků *Wehrmachtu* vzpomínali na slova jednoho kněze: „A vy, kamarádi z třetí rot, nikdy nezapomeňte, že vám byl 29. září v Mnichově podruhé darován život.“²²

1.5 Doma, v Říši

Sen československých Němců se stal skutečností a léta útisku měla nahradit léta prosperity a samostatnosti sudetských Němců doma, v Říši. Revoluční události podzimu 1938 a jara 1939 David přirovnával k událostem podzimu 1918: „Pořád si pamatuji, jak se otec jednoho dne vrátil domů a řekl mi, že on a jeho kolegové byli nuceni složit přísahu novému státu, přestože jeho právní řád ještě nebyl plně ustálen. V té době tam nebylo málo soudců a státních zástupců, kteří skládali přísahu potřetí. Přísaha císaři byla samozřejmostí. Přísaha československé republiky byla duchovní zkouškou nejvyššího řádu.

¹⁹ Tamtéž, s. 19.

²⁰ Sudetendeutsches Freikorps (SFK), také Freikorps Henlein nebo Sudetoněmecká legie, byla paramilitární jednotka složená ze sudetských Němců pod velením Konrada Henleina. Adolf Hitler nařídil vytvoření Freikorps 17. září 1938 – v době vrcholu sudetské krize. Generální velitelství bylo umístěno na zámku Fantaisie u Bayreuthu. Účelem Freikorps byla komplexní destabilizace pohraničních oblastí českých zemí, což v září 1938 přerostlo v otevřený pokus o násilné převzetí moci v těchto oblastech.

²¹ Státní oblastní archiv Litoměřice (dále jen „SOA“), *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A–Z, SOA Litoměřice*, 2008. heslo: Herbert David. SOA Litoměřice, archivní oddělení, fond 867 David Herbert, Dr., Pozůstalost Dr. Herberta Davida, pomůcka č. 313, datace 1938–1942 [online].

²² LAKOSIL, J. – SVOBODA, T. *Sudety 1938 pohledem důstojníků německé armády*. Praha: Mladá fronta, 2017, s. 30.

Prísaha Adolfu Hitlerovi, pokud jsem mohl soudit, byla složena s opravdovou otevřeností a přesvědčením.“²³

Na říjnové události roku 1938 vzpomínal David takto: „Z Liberce se objevil konzul Lierau²⁴ a vysvětlil mi, že mě musí bezpodmínečně dovézt za Konradem Henleinem. (...) Měl jsem převzít justici v Župě v zemském, stranickém a spolkovém sektoru. Tento úkol byl pro mě naprostým překvapením. V advokátní kanceláři v Litoměřicích jsem se cítil dobře a nedělal jsem si starosti o budoucnost své rodiny. (...) Nyní se naskytl úkol, který se mohl ukázat jako naplňující. (...) Souhlasil jsem.“²⁵

Během tohoto setkání David také navázal první kontakty s ústředními říšskými orgány: „V hotelu jsem se setkal se třemi pány z říšského ministerstva spravedlnosti (*Reichsjustizministerium*) v Berlíně. Okamžitě jsme začali vymýšlet pracovní plán.“ Podle berlínských archivních dokumentů se jednalo o setkání 22. října, kdy jedním z těchto „pánů“ byl i nechvalně proslulý státní tajemník Dr. Roland Freisler.²⁶

Téhož dne byl na základě ustanovení § 4 odst. 2 druhého nařízení vůdce a říšského kancléře o správě sudetoněmeckého území z 8. října 1938²⁷ Herbert David pověřen soudní správou Sudet a jmenován předsedou senátu vrchního zemského soudu, který byl zřízen u zemského soudu v Liberci.²⁸ Ke konci měsíce mu ministerstvo financí vyměřilo plat ve výši 660 říšských marek (*RM*).²⁹

David své postavení „hlavního sudetského právníka“ a špičky vedení nové Župy posiloval výkonem několika funkcí. Stal se župním správcem organizace *NS Rechtswahrerbund* – Národního socialistického právníckého svazu (NSRB).³⁰ Byl rovněž přijat do řad SS, přičemž na tomto měl značný podíl i jeho bývalý soukmenovec DNSAP Hans Krebs, který v dopise Himmlerovi doporučoval: „Pan Dr. David se během bojů choval výborně. Je to muž, který je spolehlivý ve všech ohledech, jak charakterově, tak politicky.

²³ Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID: Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 31.

²⁴ Walter Lierau (* 13. srpna 1875 Heinen, Západní Prusko, † 13. června 1945 Drážďany) byl německý důstojník, člen SS a diplomat. Byl generálním konzulem v Československu a v německé Jihozápadní Africe.

²⁵ Bundesarchiv Bayreuth, OSTDOK 21/15, DAVID: Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 31.

²⁶ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, R 3001/54537, sv. 1, DAVID, s. 40. Roland Freisler (30. října 1893 – 3. února 1945) byl německý soudce a významná postava nacistického soudnictví. Během vlády Adolfa Hitlera působil nejdříve jako státní sekretář na Říšském ministerstvu spravedlnosti a později se stal předsedou Lidového soudu, který vedl v letech 1942 až 1945.

²⁷ Zweite Verordnung zum Erlaß des Führers und Reichskanzlers über die Verwaltung der sudetendeutschen Gebiete vom 8. Oktober 1938 (RGBl. 1938 I, s. 1348).

²⁸ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, R 3001/54537, sv. 1, DAVID, s. 2.

²⁹ Tamtéž, s. 6.

³⁰ NSRB vznikl v roce 1936 přejmenováním Svazu národněsocialistických německých právníků. Ten byl založen v roce 1928 jako sdružení právníků v rámci NSDAP. Po rozpuštění nebo zrovnoprávnění jiných sdružení v roce 1933 byl jedinou profesní organizací právníků v říši a nyní také přijímal členy, kteří nebyli ve straně. V důsledku toho organizace do začátku války vzrostla na více než 100 000 členů.

Svaz byl od roku 1938 veden předním stranickým právníkem Hansem Frankem, od roku 1942 pak říšským ministrem spravedlnosti Ottou Thierackem. Hlavním úkolem NSRB byla profesní péče o své členy a jejich ideologické školení podle národněsocialistických hledisek. Vydával přední právnícký časopis doby NS ‚Deutsches Recht‘. Kromě toho měl práva na účast při obsazování míst v oblasti justice.

Navrhuji pana Dr. Davida do hodnosti *SS-Standartenführer*.“ V této hodnosti byl do SS přijat 30. ledna 1939.³¹

Během doplňovacích voleb do říšského Sněmu (*Reichstag*) 4. prosince 1938³² byl David zvolen poslancem za říšskou župu Sudety.³³

V rámci budování svého postavení uvnitř Říše David navázal spolupráci se *Sicherheitsdienst* – *SD-LA* Liberec.³⁴

2. Budování právního prostředí župy

2.1 Personální problematika

Jako zásadní otázka soudní správy se ukázala personální problematika. Napříč celým odtrženým územím proběhla podrobná rešerše obsazení soudů. Zajímavou zmínkou je pak příchod pracovníků Vrchního soudu v Praze – Dr. von Ripky, Dr. Tacheziho, Dr. Schmeissera a Dr. Brehna – do Říšské župy Sudety. David tvrdil, že soudní orgány mohly být dostatečně personálně pokryty sudetskými Němci, což však neodpovídalo realitě, což sám David na dalších stranách svých vzpomínek potvrzoval.

Při pohledu na personální situaci v sudetských oblastech se projevoval značný nedostatek kvalifikovaných pracovníků uvnitř soudní soustavy. Zásadní se proto stala aktivita penzionovaných úředníků, kteří ještě v dobách Rakouska-Uherska vykonávali službu a byli ochotní se aktivně zapojit do budování sudetského právního prostředí.³⁵ Tito často své nově získané pozice opouštěli ze zdravotních důvodů.³⁶

Například na úrovni úředních soudů byl z důvodu odchodu českých pracovníků všudypřítomný nedostatek úředníků, což ztěžovalo i samotné seznámení se s agendou soudu. U zemského soudu v Litoměřicích se před 1. říjnem 1938 nacházelo šest soudců, jedenáct soudních úředníků, deset osob v rámci kancelářské výpomoci a 26 příslušníků justiční stráže. Po odchodu Čechů zde zůstal soudce jeden, úředník jeden, dva pomocníci a šest příslušníků justiční stráže. K 1. prosinci téhož roku se podařilo tyto počty navýšit na pět soudců, tři úředníky, dvanáct pomocníků a devatenáct příslušníků justiční stráže.³⁷ Po připojení sudetského území k Říši, zejména na přelomu listopadu a prosince 1938, byli do Sudet vysláni úředníci ze „staré Říše“ (*Altreich*). Jejich úkolem bylo radit a pomáhat prozatímně jmenovaným předsedům soudů, státních zastupitelství a stále soudní soustavě.

³¹ KLEE, *Was sie taten – Was sie wurden. Ärzte, Juristen und andere Beteiligte am Kranken- oder Judenmord*, s. 262.

³² K tomu více: ZIMMERMANN, V. *Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945)*. Praha: Prostor, 2001, s. 93–101.

³³ KLEE, E. *Das Personenlexikon zum Dritten Reich*. Augsburg: Weltbild, 2003, s. 103. Der Großdeutsche Reichstag. Wahlperiode nach dem 30. Jan. 1933, verlängert bis zum 30. 1. 1947. 1938 [a] (1939). München: Bayerische Staatsbibliothek (Digitale Sammlungen).

³⁴ SD (Sicherheitsdienst) byla zpravodajská služba nacistické strany. Byla součástí SS (Schutzstaffel, Ochraná jednotka), elitní paramilitární organizace nacistické strany, která byla pod kontrolou Heinricha Himmlera. SOA Litoměřice, *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A–Z*, SOA Litoměřice, 2008. heslo: Herbert David.

³⁵ SOA Litoměřice, fond Vrchní zemský soud Litoměřice, inv. č. 83, sign. 2013 I., ka. 102, spis Znovuzaměstnání zaměstnanců s čekající lhůtou a zaměstnanců jsooucích na odpočinku.

³⁶ SOA Litoměřice, fond Vrchní zemský soud Litoměřice, inv. č. 167, sign. 3130-1-2, ka. 225, spis Justiční správa – všeobecně, s. 21.

³⁷ Tamtéž, s. 23.

Pravidlem se stalo přidělení vždy jednoho říšského úředníka k jednomu orgánu; v případě soudů disponujících deseti soudcovskými místy byli přiděleni dva říšští úředníci.³⁸ Celkem jich bylo do Sudet vysláno 161.³⁹ Přidělení úředníci byli oprávněni vydávat úřední pokyny zaměstnancům soudů a státních zastupitelství v přiměřeném rozsahu výkonu dozoru.⁴⁰ Tyto osoby se měly koncem roku 1938 vrátit zpět do svých domovských institucí.

David tuto misi ve zprávě ze 7. prosince 1938, zaslané říšskému ministerstvu spravedlnosti, hodnotil jako velmi přínosnou, ovšem nedosahující svého cíle. Uváděl obavy z neschopnosti sudetských úředníků, především na vedoucích pozicích, uplatňovat říšské právní předpisy v praxi.⁴¹

V lednu 1939 byli do Sudet vysláni říšští státní zástupci s cílem zajistit hladké zavedení říšského trestního práva v nově vzniklé říšské župě Sudety.⁴²

V rámci řešení personálních otázek justice v říšské župě Sudety se David dostával do pravidelného kontaktu s ředitelem říšského právního oddělení Dr. Hansem Frankem.⁴³ Rozmrzele David vzpomínal na dosazování říšskoněmeckých úředníků na bezpečnostní pozice, avšak zároveň uznával nutnost tohoto kroku, protože předcházející československý přístup k personální problematice vedl k tomu, že na kriminalistické a jiné bezpečnostní pozice byli dosazováni lidé československé národnosti, zejména bývalí příslušníci československých legií.

Pomoc soudních úředníků ze „staré Říše“ se nesetkávala s tak pozitivní odezvou, jak David popisoval. Pokud na chvíli odhlédneme od otázky justice, například v oblasti správy, se vysílání staroříšských úředníků, majících za úkol nastolení říšského pořádku často setkávalo s nechtutí. Tento odpor vycházel především z obecné touhy „budovat Župu vlastními silami“.⁴⁴

Soudci a státní zástupci byli jmenováni prostřednictvím prozatímních jmenovacích osvědčení a byli požádáni, aby nadále pokračovali ve svých úředních povinnostech a zajišťovali dostatečné obsazení podřízených úřadů.⁴⁵

³⁸ SOA Litoměřice, fond Vrchní zemský soud Litoměřice, inv. č. 167, sign. 3130, ka. 225, spis Justiční správa – všeobecně, s. 2.

³⁹ Tamtéž, s. 43

⁴⁰ Tamtéž, s. 3.

⁴¹ Tamtéž, s. 9.

⁴² Tamtéž, s. 1.

⁴³ Hans Frank (23. května 1900 – 16. října 1946) byl německý nacistický politik, právník a odsouzený válečný zločinec, který sloužil jako vedoucí Generálního gouvernementu. Od roku 1933 do roku 1942 působil na pozici prezidenta Akademie pro německé právo (Akademie für deutsches Recht). Akademie byla obecně pověřena podporou reformy německého právního života prostřednictvím spolupráce s legislativními orgány na realizaci nacistického programu v oblastech práva a ekonomie. Mezi konkrétní úkoly akademie patřily: (1) sestavení, zahájení a příprava návrhů zákonů, (2) oživení a sjednocení výcviku v právních vědách a politologii, (3) redigování a podpora publikací, (4) financování a pomoc při výzkumné práci v oblasti práva a politické ekonomie, (5) organizace konferencí a školení a (6) pěstování vztahů s podobnými institucemi v zahraničí. Dále zastával pozici říšského ministra bez portfeje a Reichsleiters – 2. nejvyššího činitele NSDAP. Více např.: PIOTROWSKI, S. *Hans Frank's Diary*. Warsaw: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, 1961.

⁴⁴ GEBEL, R. *Domů do Říše: Konrád Henlein a říšská župa Sudety (1938–1945)*. Praha: Argo, 2003, s. 130.

⁴⁵ Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID: Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 21.

Významnou pomoc poskytl říšské ministerstvo spravedlnosti, které vyhotovilo personální plán pro sudetské území. David vzpomínal na návštěvu říšského ministra spravedlnosti Dr. Franze Gürtnera takto: „Přijal nás s otcovskou laskavostí a chtěl vědět, zda máme vůči jeho úřadu nějaké zvláštní požadavky.“⁴⁶

Kromě nově přicházejících odborníků ze Staré Říše se do Sudet navraceli i soudci a úředníci, kteří byli v dobách Československé 1. republiky přiděleni na Slovensko, zejména z Bratislavy a Podkarpatské Rusi. Příchod úředníků z československého vnitrozemí nabyl takových rozměrů, že muselo zasáhnout dokonce říšské ministerstvo spravedlnosti: „Po diskusích v rámci ministerstva zahraničí je nutné považovat všeobecný exodus německých státních úředníků ze zbývajících území, spadajících pod českou svrchovanost, za nežádoucí.“⁴⁷ Jako hlavní důvod bylo uvedeno, že je nutné zachovat úřední a právní pomoc pro zbylou německou menšinu nacházející se v Československu.

Právě odtud přicházející odborníci, například Dr. Wöffel, Dr. Glasser a Dr. Lindner, se stali vítanou posilou v nově vzniklém vrchním zemském soudě.

V dalších vzpomínkách bývalý předseda vrchního zemského soudu také rozporoval tvrzení, že by bývalým sociálním demokratům byla znemožněna justiční služba: „Jednoho dne jsem se dozvěděl o návštěvě Dr. Brenna Grunda – okresního soudce v Děčíně (*Tetschen an der Elbe*) a oddaného sociálního demokrata. Zeptal se, zda by mohl být přeložen do říšské justice. Odpověděl jsem, že pro to neexistuje žádná překážka, pokud je připraven věrně sloužit současnému režimu. Souhlasil. Domníval jsem se, že tento případ vyžaduje prohlášení Gauleitera K. Henleina. Šel jsem za Henleinem a předložil mu případ. Jednoduše se mě zeptal, zda jsem připraven převzít odpovědnost. (...) Věřil jsem, že tak mohu bez váhání učinit, protože jsem Dr. Grunda a jeho rodinu znal z Litoměřic. Dr. Grund tak byl přeložen k říšské justici.“⁴⁸ David také věnoval pozornost problematice židovských právníků, soudců a úředníků. Podle jeho slov byli Židé v české justici vzácností, naopak jejich zastoupení mezi notáři a advokáty – zejména těmi zaměřenými na mezinárodní právo – bylo značné. „Existovalo ustanovení, že pro určité oblasti mohly být zřízeny židovské právní poradny. Ve skutečnosti byla pro každý ze tří správních obvodů zřízena jedna taková poradna.“⁴⁹

Dále David uváděl, že „opuštěné“ židovské kanceláře byly předány nucenému správci. Správci často zjistili, že vůči těmto kancelářím existovaly nesplacené pohledávky, kdy dlužníci odmítali dostát svým závazkům. Tyto závazkové spory byly následně řešeny soudní cestou se souhlasem okresního správce advokátní komory. Vymáhání „židovských“ pohledávek se setkala se značnou nevolí; kvůli stížnostem se David musel dostavit ke K. Henleinovi a celou situaci vysvětlit.

Sám David byl na přelomu roku 1938 a 1939 nucen projít procesem, při němž měl doložit svou „německou krev“, respektive absenci židovských předků.⁵⁰ Problematickou se z jeho pohledu stala i otázka získávání právnického vzdělání, protože české (resp.

⁴⁶ Tamtéž, s. 45.

⁴⁷ SOA Litoměřice, fond Vrchní zemský soud Litoměřice, kart. 102, inv. č. 81, sign. 2011, spis Převzetí cizinců do úřednického poměru, s. 1.

⁴⁸ Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID. Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 31.

⁴⁹ Tamtéž, s. 35.

⁵⁰ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, R 3001/54537, sv. 1, DAVID, s. 20.

rakouské) vzdělání se značně odlišovalo od vzdělání říšskoněmeckého. Při vrchních zemských soudech byly proto nově zřízeny tzv. *Justizprüfungsstelle* – oddělení pro justiční zkoušky. David vzpomínal: „Na naši první zkoušku si stále jasně vzpomínám. Z Berlína dorazil prezident říšského úřadu pro justiční zkoušky Dr. Otto Palandt,⁵¹ aby osobně sledoval průběh řízení. Kromě mě zkoušeli i předsedové senátů vrchního zemského soudu. Kandidáti odevzdali písemné práce, jejichž prozkoumání se ukázalo být obtížnější, než jsem očekával. Tyto práce poskytly celkový dojem o kandidátovi a nabídly příležitost udělat si představu o jeho očekávaném stylu práce. Ústní zkouška tento obraz pouze doplnila. Prezident Dr. Palandt mi po našem prvním řízení sdělil, že na základě toho, co slyšel, se může s klidem vrátit do Berlína a že bychom měli pokračovat tak, jako doposud.“ Dodával také: „Často jsem slyšával, že zkoušky v Litoměřicích byly přísné, ale spravedlivé.“⁵²

S novými pořádky se pro výkon služby v rámci nové justice stala kromě odborné kvalifikace zásadní také stranická spolehlivost. Právě Davidova dvojrole předsedy vrchního zemského soudu a právního zástupce župy představovala v té době pro režim nejfunkčnější model.⁵³

Návrhy na jmenování nových, resp. staronových justičních úředníků a soudců byly dokončeny na počátku roku 1939.⁵⁴

2.2 Sídlo vrchního zemského soudu

Právě otázka sídla Vrchního zemského soudu se stala klíčovou, kterou bylo třeba co nejdříve vyřešit.

Jako město, ve kterém měla sídlit nejvyšší župní soudní instance, byl označen Liberec. Z důvodu značného množství nově vznikajících správních a dalších orgánů a s tím spojeného nedostatku ubytovacích prostor pro jejich zaměstnance požádal David o přeložení sídla do Litoměřic: „Litoměřice nabízely důstojné sídlo v budově okresního soudu. Mnoho bytů bylo kvůli emigraci Čechů prázdných. A v neposlední řadě: Litoměřice byly v době, kdy vlastnily městská privilegia, nejvyšším soudem podle magdeburského práva pro území Čech. Z těchto důvodů byly přirozenou volbou jako nové sídlo nejvyššího soudního orgánu v nové Župě.“⁵⁵ David rovněž označil za problematický fakt kumulace úřadů v Liberci.

Jeho žádosti bylo vyhověno a Litoměřice se staly hlavním městem justice nově vznikající říšské župy Sudety.⁵⁶

2.3 Předseda

Až do 28. února 1939 zastával David funkci vedoucího senátu vrchního zemského soudu v Litoměřicích. Předsedou samotného vrchního zemského soudu byl jmenován 9. června 1939. Na své jmenování vzpomínal: „Měl dorazit ministr Dr. Gürtner. Očekával jsem

⁵¹ Otto Palandt (1. května 1877 – 3. prosince 1951) byl německý soudce a v letech 1934 až 1943 prezident Říšského zkušebního úřadu pro soudnictví. Byl autorem asi nejznámějšího německého komentáře k BGB, který vycházel i po jeho smrti do roku 2021.

⁵² Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID: Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 36.

⁵³ Tamtéž, s. 26.

⁵⁴ Tamtéž, s. 28.

⁵⁵ Tamtéž, s. 25.

⁵⁶ ANDERS, *op. cit.*, s. 307 a 311.

je na odpočívadle v saském Zinnwaldu. Dohodnutý čas však plynul a pánové z Berlína nedorazili. (...) Když se konečně se značným zpožděním objevili, ministr přesehl do mého auta a jeho doprovod „uvízl“ v *Biliner Bierhalle*, zbytek dne strávili hraním skatu. Teprve později jsem zjistil, že se v Krušných horách ztratila i moje jmenovací listina. Recepce na Tržním náměstí v Litoměřicích se stala obětí bouře a my jsme šli rovnou do tělocvičny. Očekávání hosté z hlavního města Župy nedorazili. Přítomen byl pouze kolega z Bratislavy a delegace našich soudů, kteří zaplnili velký sál do posledního místa. Otcovsky laskavými slovy Dr. Gürtner vysvětlil, že se Litoměřice staly velkým vrchním zemským soudem a že mě nyní může oficiálně uvést do funkce jeho prvního (a posledního) prezidenta. Také se laskavě zmínil o naší budovatelské práci.⁵⁷

O den později nový prezident vrchního zemského soudu složil slavnostní přísahu: „Přisahám: Budu věrný a poslušný Vůdci německé Říše a lidu Adolfovi Hitlerovi, budu dodržovat zákony a svědomitě plnit své úřední povinnosti, ať mi dopomáhá Bůh.“⁵⁸

2.4 Realita nového práva

Již 30. září 1938 bylo dekretem hlavního velitele ozbrojených sil umožněno stíhání trestných činů proti říšskoněmeckým institucím. Stanovilo se ovšem také, že pro sudetské Němce a pro Čechy nadále platí stávající právní úprava, pokud nebyla v rozporu s právem říšským, nebo pokud nebyla již nahrazena.⁵⁹ Právní dualismus se stal palčivým problémem, v němž se střetávala stará rakouská právní škola se školou pruskou.⁶⁰ Za účelem řešení této nežádoucí situace byl v prosinci 1938 osloven David ministrem spravedlnosti s dotazem, kdy bude možné v plném rozsahu zavést říšské trestní právo na sudetském území.

V rámci setkání sudetských, ale i některých říšských soudců a státních zástupců, které David následně svolal, proběhla diskuze nad tímto tématem. Názory se rozcházely – zástupci ze staré Říše prosazovali co nejrychlejší implementaci, zatímco zástupci sudetské právní obce vyjadřovali výhrady vůči uspěchanému řešení situace.⁶¹ Dohodnutým datem pro implementaci říšského práva se stal 1. březen 1939. Do zmatečné právní situace také postupovalo všudypřítomné očekávání nové právní úpravy trestního práva, která měla nahradit „staré liberální“ zákony.⁶² Diskutovalo se rovněž o návrhu nového trestního zákoníku, vypracovaného Akademií německého práva,⁶³ který měl nahradit starý trestní zákoník z roku 1871 – tedy z počátku německého císařství.

⁵⁷ Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID: Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 27.

⁵⁸ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, R 3001/54537, sv. 1, DAVID, s. 15.

⁵⁹ ANDERS, *op. cit.*, s. 152.

⁶⁰ K problematice právního dualismu také TAUCHEN, J. *Die Anwendung des deutschen Strafrechts im Protektorat Böhmen und Mähren*. Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica. Miskolc: Miskolc University Press, 2011, XXIX, č. 1, s. 141–152 či SCHELLE, K. – HORÁKOVÁ, M. – SALÁK, P. – TAUCHEN, J. *Protektorát Čechy a Morava – jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin (vybrané problémy)*. Brno: The European Society for History of Law, 2010.

⁶¹ Bundesarchiv Bayreuth, DAVID: Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 28.

⁶² ANDERS, *op. cit.*, s. 156.

⁶³ K tomu více např. HATTENHAUER, H. Die Akademie für Deutsches Recht. *Juristische Schulung (JuS)*, 1986, s. 680–684.

David k rozdílu mezi rakouským a říšskoněmeckým právem poznamenal: „Rozdíly v hmotném i procesním právu byly někdy značné a často jsme byli přesvědčeni, že naše (rakouské) normy jsou nadřazené normám staré Říše.“⁶⁴

Zajímavým detailem je zmínka o zpoždění prací na harmonizaci sudetského právního prostředí ze 4. prosince 1938: „Zahájení prací na harmonizaci soudní správy se u všech soudů zpozdlilo, protože potřebné formuláře a šablony dorazily pozdě, z důvodu stále nedostatečné poštovní a nákladní dopravy. (...) Na nákladním nádraží Říšských drah v *Bodenbachu* se stále skladovalo přes 70 vagónů s kusovým materiálem ze Staré říše, které kvůli nedostatku personálu nemohly být okamžitě vyloženy a doručeny.“⁶⁵

Nové „soudní“ pořádky přinesly, i přes prozatímní zachování stávajícího práva, řadu změn. David například ocenil vyšší platů, které byly vyšší než v Československu. Došlo také ke změnám v názvosloví: „Z dob Rakouska jsme znali okresní soudy, krajské soudy, vrchní soudy a Nejvyšší soud. V Říši se nazývaly *Amtsgericht*, *Landgericht*, *Oberlandesgericht* a *Reichsgericht*. Museli jsme říšské názvy převzít, i když se nám nezdály smysluplné.“⁶⁶

První konflikt s novými nadřazenými se objevil právě v otázce názvosloví soudní soustavy: „Naše komentáře k této záležitosti se setkaly s nelibostí a byli jsme dotázáni, zda se nyní mají všechna tato označení ve Staré říši změnit?“⁶⁷ Zásadní otázkou se stalo seznámení soudců a státních zástupců s říšským trestním právem. David uváděl: „V první řadě bylo samozřejmě odpovědností každého jednotlivého soudce a státního zástupce prostudovat uvedené zákony, seznámit se s danou problematikou, která se v některých případech značně lišila od dříve platných trestních zákonů, a získat tyto znalosti takovým způsobem, aby je brzy mohl spolehlivě aplikovat v praxi.“⁶⁸

Pro zajištění dostatečné intenzity přípravy byla organizována praktická cvičení. Ta se v Litoměřicích, pod vedením prvního státního zástupce Dr. Ludwiga,⁶⁹ konala čtyřikrát týdně po dobu přibližně čtrnácti dnů, počínaje 30. lednem 1939. Cvičení byla povinná a určena pro všechny trestní soudce, státní zástupce a čekatele. I v dalších městech probíhaly intenzivní vzdělávací kurzy, a to již od poloviny listopadu 1938. Je nutné si uvědomit, že soudci a státní zástupci museli na pozadí tohoto studia naplno vykonávat svou činnost.⁷⁰ Ve druhé části svých vzpomínek David popisoval nutnost obhajovat službu ne spravedlnosti vůči jednotlivci, nýbrž vůči blahu německého lidu: „Paní *Iustitia* je nepředstavitelná bez svých dvou vah. Ale co ta její páska přes oči? Někdy se říká *Summum Ius, Summa Iniuria*!

⁶⁴ Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID: Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 29.

⁶⁵ Tamtéž, s. 19.

⁶⁶ Tamtéž, s. 23.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ SOA Litoměřice, fond Vrchní zemský soud Litoměřice, inv. č. 259, sign. 400-12.4, ka. 249, spis Zavedení německého práva trestního a soudního řízení v Sudetském území, s. 4.

⁶⁹ S největší pravděpodobností se jednalo o Dr. Franze Josepha Ludwiga (7. dubna 1899 – 13. října 1970). V roce 1940 byl převezen do Prahy, aby pracoval u německého vrchního zemského soudu. Zde působil jako vrchní státní zástupce u Zvláštního soudu v Praze. Byl zapojen do mnoha nezákonných rozsudků smrti. Za své služby mu nacistický režim udělil Válečný záslužný kříž. Po válce byl v Československu hledán jako válečný zločinec, ale uprchl do Německa.

⁷⁰ SOA Litoměřice, fond Vrchní zemský soud Litoměřice, inv. č. 259, sign. 400-12.4, ka. 249, spis Zavedení německého práva trestního a soudního řízení v Sudetském území, s. 5 a násl.

Ve Staré Říši platilo rčení „Správné je to, co prospívá německému národu.“ Mnohem starší je anglické rčení *Right or wrong, my country*, nám nebylo neznámé. Proti těmto rčením se v nás všechno bouřilo.⁷¹

Pokud se ovšem podíváme na Davidova vyjádření z pozdějších let, vyvstával kontrast s jeho postoji na počátku činnosti v Říši. V jedné ze svých situačních zpráv například hodnotil udělované tresty jako „nepochopitelně mírné“ a dodával: „Doufám, že se mi v dohledné budoucnosti v rámci Župy podaří zajistit v této oblasti potřebnou přísnost.“⁷² Je třeba vzít v potaz časový odstup téměř třiceti let, který odděloval praktickou akceptaci těchto „rčení“ od sepsání Davidových vzpomínek. Zůstává otázkou, zda tento postoj mohl člen DNSAP, SdP, NSDAP a SS opravdu zastávat.

David se rovněž zmiňoval o bodu č. 19 stranického programu: „Nahradit římské právo, které slouží materialistickému světovému řádu, německým zvykovým právem.“⁷³ Hlavní myšlenkou tohoto přístupu bylo, že „(...) právo musí být dáno německému lidu, který je německý podle svého obsahu a odpovídá německé povaze. Všechno cizí, co bylo importováno v průběhu dvou tisíc let právní historie a bylo přijato pod názvem „římské právo“, je nutné odmítnout. Německému lidu německé právo (...).“⁷⁴ Tomu odpovídala řada „právních novinek“, se kterými se museli bývalí rakouští a čeští juristé seznamovat.⁷⁵

Kritice podrobil po třiceti letech například institut *gesundes Volksempfinden*, česky „zdravé národní cítění“. ⁷⁶ Tento institut byl legislativně zakotven zákonem o změně trestního zákoníku ze dne 28. června 1935. V § 2 se uvádělo: „Trestán bude ten, kdo spáchá čin, který zákon prohlásí za trestný, nebo který si podle základního principu trestního zákona a podle zdravého národního cítění zaslouží trest.“⁷⁷ Právě tento institut byl dle Davida v přímém rozporu mj. se starým rakouským ABGB, resp. s ustanovením § 7, které zakotvovalo přirozené právní principy: „Nelze-li právní případ rozhodnout ani ze slov, ani z přirozeného smyslu zákona, je třeba přihlídnout k podobným případům, které jsou v zákonech konkrétně upraveny a k důvodům jiných souvisejících zákonů. Pokud právní případ nadále zůstává pochybný, je třeba jej rozhodnout podle přirozených právní zásad s přihlídnutím k pečlivě shromážděným a důkladně zváženým okolnostem.“

Podle Davida tento institut přímo vybízel k jeho zneužití a představoval problém pro „odchovance starého rakouského právního myšlení“.⁷⁸

⁷¹ Tamtéž, s. 37.

⁷² Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, fond R 22, sign. 3376, Bl. 90, cit. podle: KLEE, E. *Was sie taten – Was sie wurden. Ärzte, Juristen und andere Beteiligte am Kranken- oder Judenmord*, s. 263.

⁷³ Oficiálního znění bodu 19 programu NSDAP znělo: „Žádáme, aby bylo římské právo, sloužící materialistickému světovému názoru, nahrazeno německým obecným právem.“ K tomu více: FEDER, G. *Program NSDAP a jeho světonázorová podstata*. Praha: Guidemedia, 2013. Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID. Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 47.

⁷⁴ PREUSS, L. Germanic Law versus Roman Law in National Socialist Legal Theory. *Journal of Comparative Legislation and International Law*, 1934, roč. 16, č. 4, s. 269.

⁷⁵ K tomu více TAUCHEN, J. – OBROVSKÁ, L. Římské právo ve Třetí říši. In: *Res – věci v římském právu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2008, s. 53–66.

⁷⁶ TAUCHEN, J. *Vývoj trestního soudnictví v Německu v letech 1933–1945*. Ostrava: KEY Publishing, 2010, s. 30.

⁷⁷ Zákon o změně trestního zákona (*Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuches*) ze dne 28. června 1935 (RGBl. I, s. 839).

⁷⁸ Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID. Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 39.

David uváděl, že soudce se během války pohyboval v rámci polemiky, zda má být aplikována teorie restorativní justice, či justice zastrášující. Ve válečném období byla stále přítomná „obvinění civilního obyvatelstva ze zrady císařské armády“ z dob první války. Cituje například rozsudek norimberského soudu: „(...) je absolutně nutné přísné uplatňování trestního práva v dobách velké krize, kdy je národ pod tlakem války, zejména s ohledem na recidivistickou trestnou činnost a ‚squaterry‘. Každý, kdo byl svědkem těžké devastace velkých německých měst, si musí být vědom toho, že bezpečnost civilního obyvatelstva vyžadovala, aby zloději, kteří se potulovali ulicemi hořících měst, okrádali mrtvolky a prohledávali zničené domy, byli přísně potrestáni.“⁷⁹

2.5 Válka a její vliv na právní prostředí

Čas k zorientování se v novém právním prostředí v době míru byl ovšem velmi krátký. S vypuknutím války byly podle Davidových vzpomínek vydány válečná trestní nařízení, která většinou spadala do jurisdikce zvláštních soudů – *Sondergerichte*.

Instituce zvláštních, jinak též zvaných mimořádných soudů, byla v Říši přítomna již od roku 1933, kdy byly věcně příslušné v případech porušení dekretu na ochranu lidu a státu z 28. února 1933. Významným zásahem do jejich fungování bylo vypuknutí války 1. září 1939, kdy bylo vydáno nařízení o zjednodušení soudnictví. Toto nařízení značně rozšířilo pravomoc a věcnou příslušnost zvláštních soudů vůči soudům řádným. Spáchané zločiny a nově i přečiny mohly být žalovány u zvláštního soudu, pokud mělo jednání za následek závažné ohrožení veřejného pořádku a bezpečnosti. V praxi to mohlo znamenat přenesení téměř libovolné kauzy před zvláštní soudnictví. Jurisdikce byla dále výrazně rozšířena 21. února 1940 a dále v průběhu války.⁸⁰

Na území Sudet byly zvláštní soudy původně zřízeny na základě výnosu o správě sude-toněmeckého území z 1. října 1938 při vrchním zemském soudu, avšak již 7. ledna 1939 byly zrušeny.⁸¹ K jejich obnovení došlo o rok později, 21. února 1940, s tím, že byly přičleněny k zemským soudům (*Landgerichte*) a vrchní zemský soud disponoval pravomocí dozoru nad nimi. Celkově byly na sudetském území zřízeny tři zvláštní soudy – v Liberci (později přesunut do Litoměřic), Chebu a Opavě.⁸² Sudetské zvláštní soudy se navzájem informovaly o svých rozsudcích a působily až do května 1945.⁸³

David srovnával institut zvláštních soudů se zvláštními trestními senáty československých krajských soudů, specializovanými na případy trestných činů podle zákona na

⁷⁹ Tamtéž, s. 43.

⁸⁰ Nařízení o příslušnosti trestních soudů, mimořádných soudů a ostatních trestněprocesních předpisů z 21. února 1940 (RGBl. I, s. 405).

⁸¹ Nařízení o opatřeních v oblasti soudní organizace a soudnictví z 1. září 1939 (RGBl. I, s. 1658).

⁸² SOA Litoměřice, fond Vrchní zemský soud Litoměřice, inv. č. 197, sign. 3234 I, ka. 235, spis Sondergerichte, s. 2.

⁸³ K problematice zvláštních soudů a jejich praxi více např. WECKBECKER, G. *Zwischen Freispruch und Todesstrafe. Die Rechtsprechung der nationalsozialistischen Sondergerichte Frankfurt/Main und Bromberg*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1998; HIRSCH, H. *Die Sondergerichte Darmstadt und Frankfurt/M. im Rahmen der politischen NS-Strafjustiz 1933–1934*. In: FORM, W. – SCHILLER, T. *Politische NS-Justiz in Hessen. Die Verfahren des Volksgerichtshofes, der politischen Senate der Oberlandesgerichte Darmstadt und Kassel 1933–1945 sowie Sondergerichtsprozesse in Darmstadt und Frankfurt/M. (1933/34)*. Marburg: N. G. Elwert Verlag, 2005 či SCHWESINGER, A. *Die Entwicklung der deutschen Gerichtsorganisation seit 1879*. Würzburg: Konrad Tritsch Verlag, 1938.

ochranu republiky. Soudci byli vybíráni na základě speciálního výběrového řízení a činnost u nich mohli vykonávat pouze advokáti vedení ve zvláštních seznamech. David dodával: „Nepamatuji si jediného německého právníka, který by byl v takovém seznamu zapsán.“⁸⁴

Další jeho vzpomínka se týkala válečné situace, která si vyžádala rušení úředních soudů (*Amtsgerichte*). To se setkalo u široké veřejnosti s výraznou vlnou nevole. „Proto jsme zvolili metodu starých rakouských soudních dob. Podle tohoto systému byl jeden soudce zodpovědný za dva až tři úřední soudy a podle potřeby je navštěvoval dva až tři dny v týdnu, čímž zajišťoval výkon spravedlnosti i u těchto soudů. Tato praxe se osvědčila a Berlín ji toleroval.“⁸⁵

Válka zasáhla i do výkonu Davidovy funkce. Od 17. února do 12. října 1942 se účastnil bojů na východní frontě v řadách *Waffen-SS* u města Tosno, nedaleko Leningradu. V tomto období působil do července 1942 také u soudu SS v Mnichově. Během pobytu na frontě byl jmenován zastupujícím členem mimořádného trestního senátu Říšského soudu.⁸⁶

3. Rozporuplná osobnost předsedy Davida

David byl silnou osobností, která si byla, coby prezident vrchního zemského soudu, plně vědoma svého postavení a s ním související moci. Tento fakt se mimo jiné projevoval jeho velmi kladným přístupem k tzv. vůdcovskému principu (*Führerprinzip*).⁸⁷ Ten chápal jako osobní vazbu založenou na bezvýhradné loajalitě a poslušnosti. Pronikal do všech oblastí společenského života a byl důsledně prosazován ve všech jeho sférách. Právně však nikdy nebyl přesně ukotven, jeho význam a obsah je proto nutné odvozovat spíše z jednotlivých rozhodnutí a předpisů vydaných národními socialisty a z ideologických projevů jejich čelných představitelů. Skutečnost, že neexistoval jasný zákonný ani programový rámec, nebyla náhodná – nacistický režim si tímto záměrně ponechal prostor k jeho uplatňování podle vlastních potřeb a představ.⁸⁸

V rámci tohoto principu David kritizoval uspořádání místní soudní soustavy, kdy existence pomyslného protějšku jeho postavení – generálního státního zástupce – pro něj byla silně diskomfortní. Zásadní pro něj byla trestní justice, kterou pokládal za klíčový nástroj nacionálně socialistického režimu, a prosazoval „ostrou linii“ jejího výkladu.

Ze své funkce a díky své osobnosti se nebál konfliktů, a to ani s ostatními institucemi, ba dokonce ani s vyššími říšskými orgány, například s říšským ministerstvem spravedlnosti. Řada jeho výtek směřovala právě vůči tomuto ministerstvu, například vůči úpravě rozsudků Říšského soudu (*Reichsgericht*) či vůči říšskému guvernérovi v Sudetech, který podle Davidových slov zadržoval návrhy říšských zákonů. Nebál se ani názorových výměn v rámci NSDAP, kritizoval průtahy v trestním stíhání stranickými organizacemi a nedostatečnou koordinaci mezi stranickými soudy při vynášení rozsudků.⁸⁹

⁸⁴ Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID. Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 41.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ SOA Litoměřice, Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A–Z, SOA Litoměřice, 2008. heslo: Herbert David.

⁸⁷ TAUCHEN, J. Prosazení vůdcovského principu ve státním aparátu Třetí říše. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, roč. 15, č. 2, s. 159–164.

⁸⁸ TAUCHEN, *Vývoj trestního soudnictví v Německu v letech 1933–1945*, s. 117–119.

⁸⁹ ANDERS, *op. cit.*, s. 315.

David rovněž kritizoval vnější postavení příslušníků justice v porovnání s členy správních úřadů či stranických organizací. Jako závažnou například označil obecnou přípustnost kritiky soudních orgánů, která byla z pohledu veřejnosti běžná, oproti úředníkům státní správy totalitního režimu. Kritiku výkonu soudnictví David odmítal přijmout. Vytykal také nedostatečné oceňování válečného úsilí soudců: „Každý místní vedoucí již má válečný záslužný kříž, ale soudci nemají uniformu ani válečná vyznamenání.“⁹⁰

Významným zdrojem konfliktů byla také pověstná zaslepenost mocí. Přes důraz na skromnost soudců sám David schopně využíval svého postavení pro osobní obohacení. Z arizačního fondu například vyjmul vilu bývalého židovského továrníka. Vila měla být podle dobových záznamů určena především pro pobyt městských dětí na venkově, avšak David ji následně využíval jako své vlastní sídlo.⁹¹

Tento postup vyvolal otevřený konflikt s nejmocnějším mužem Litoměřic, zemským radou (*Landrat*) Dr. Paulem Illingem. Davidovo sebeobohacování vedlo k řadě kauz, které musela řešit říšské ministerstvo spravedlnosti. Z dopisu šéfa bezpečnostní policie a SD ze dne 18. května 1943 adresovaného ministru spravedlnosti Dr. Ottu Thierackovi⁹² vyplývá, že SD upozorňovalo ministra na Davidovo „chování vyvolávající značnou nevoli u obyvatelstva“. Negativní odezvu vyvolalo zejména propuštění několikanásobného otce, který pečoval o vilu a zahradu. Během pobytu v luxusní vile prezident vrchního zemského soudu v době všeobecného nedostatku požádal hospodářský úřad o 150 metrů záclon pro svou nově získanou vilu o rozloze 300 m² s 38 okny.⁹³

Z korespondence z léta 1944 vyplývá, že vila na adrese Felix-Dahnstrasse 8 (dnes Čelakovského 8) disponovala dvěma kuchyněmi, dvěma halami, jednou komorou, čtyřmi koupelnami a třinácti pokoji.⁹⁴

Aférou s největší odezvou se stala kauza, kdy David žádal litoměřický okresní potravinový úřad o navýšené potravinové lístky, určené pro vojáky Wehrmachtu bojující na východní frontě a v severním Norsku a pro těžce pracující. Úředník mu však sdělil, že na tyto lístky nemá právo, protože byl již převelen do vnitrozemí. Následovala výměna argumentů „ve velmi hlasitém tónu“, kterou následně eskaloval vedoucí potravinového úřadu Hanke, označující Davida za „neotesaného hulváta“.⁹⁵

Dalším prohrěškem mělo být používání služebního vozu k soukromým účelům, konkrétně pro lov. V písemné reakci David všechna obvinění argumentačně vyvrátil a poukázal

⁹⁰ Schreiben Davids in seiner Funktion als Gaurechtsamtsleiter an Henlein vom 26. 3. 1943. Bundesarchiv, fond R 3001-3376, cit. podle: ANDERS, F. *Strafjustiz im Sudetengau 1938–1945*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2008.

⁹¹ ANDERS, *op. cit.*, s. 316.

⁹² Otto Georg Thierack (19. dubna 1889, Wurzen – 22. listopadu 1946, Stukenbrock) vstoupil do NSDAP v roce 1932 a po převzetí moci nacisty o rok později byl jmenován saským ministrem spravedlnosti. Stal se jednou z klíčových postav nacifikace justice. mimo jiné jako předseda Lidového soudního dvora (1936). V srpnu 1942 byl jmenován říšským ministrem spravedlnosti. V rámci tohoto období se zásadně podílel na předávání tisíců vězňů H. Himmlerovi k tzv. „vyhlazení prací“. Jeho působení bylo spojeno také s masovými popravami, například v berlinské věznici Plötzensee. Po válce byl zatčen spojenci, ale před zahájením procesu v rámci norimberského soudního řízení spáchal sebevraždu.

⁹³ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, fond R 3001, sign. 54537, sv. 2, osobní spis Herbert David, Dr., s. 119.

⁹⁴ Tamtéž, s. 158.

⁹⁵ Tamtéž, s. 120.

na zapojení zemského rady *Obersturmbannführera* Dr. Illinga, které označuje za čistě mocenský boj v rámci Litoměřic.

V dopise z 28. června 1943 je David z říšského ministerstva spravedlnosti upozorněn, že jeho životní styl je bedlivě sledován a mohou existovat kruhy, kterým nejde o jeho zájmy: „Pan ministr mě požádal, abych Vám tento názor osobně sdělil, aby nedocházelo k dalším překvapením.“⁹⁶

Kromě výše zmíněných kauz byl David konfrontován také se svým „nepřiměřeným“ chováním po vynesení osvobozujícího rozsudku zvláštního soudu v Litoměřicích nad *Kreisleiterem* Josefem Porschem. Ten se měl provinít proti předpisu o potravinových lístcích v lednu 1942 v dívčím táboře v Chrastavě. Obvinění bylo posíleno anonymním dopisem, podle něhož měl okresní vedoucí pořádat v Českém Dubu opilecké večírky a „žranice“. To, že se jednalo o významný skandál odráží i osud autora anonymního udání učitele Roberta Pechu. Po absolvovaném výsledku odjel do Hamru, vypůjčil si loďku, vypil kyselinu sírovou a následně skočil do jezera. David mu měl podle dobových záznamů „ostentativně podat ruku a pográtulovat mu k pozitivnímu vyústění soudního přelíčení“.⁹⁷

Právě v rámci této kauzy David obdržel nejtvrdší zpětnou vazbu. Ministerský rada Dr. Rudolf Letz mu 26. července 1943 písemně sděluje: „V žádném případě neexistoval důvod, proč byste ve své funkci předsedy vrchního zemského soudu měl blahopřát osvobozené osobě. Členství v SS ukládá každému členovi zcela jasný kodex chování. Toto bylo jedno z nepsaných pravidel.“⁹⁸

Velikost Davidova přehmatu dokládá také zapojení samotného ministra spravedlnosti Dr. Otto Thieracka, který mu 14. října 1943 píše: „Nemohu schválit Vaše spontánní podání ruky krajskému vedoucímu Porschemu po hlavním líčení a blahopřání k jeho zproštění obžaloby z důvodu prokázané nevin. Toto stejně jako Vaše účast na vynesení mírného rozsudku mohlo vytvořit dojem, že soudní správa ovlivnila průběh řízení ve prospěch obžalovaného. Tomuto dojmu se mělo za každou cenu zabránit, zejména proto, že veřejnost a různé politické subjekty projevovaly o proces velký zájem.“⁹⁹

Navzdory těmto kauzám byl David dne 22. dubna 1944 povýšen v rámci stranické hierarchie na hodnost *Oberabschnittsleiter* – Vrchní úsekový vedoucí.

3.1 Spor se zemským radou Dr. Illingem

Za zmínku zde stojí i charakteristika profilu hlavního Davidova odpůrce – litoměřického zemského rady (*Landrata*) Paula Illinga.

Ten se narodil 9. ledna 1904 ve vesnici Silnice (*Landstrassen*) na Šumavě, dnes části obce Strážný. Po absolvování gymnázia v Prachaticích zahájil roku 1922 studium na Vysoké škole lesního hospodářství ve Vídni. Již v březnu 1923 vstoupil v rakouské metropoli do rakouské DNSAP a SA. V roce 1925 byl při násilném střetu s politickými odpůrci v *Klosterneuburgu* vážně zraněn a následně byl krátce držen ve vazbě Zemského soudu ve Vídni. Téhož roku studia zanechal; jím uváděné socioekonomické důvody (pozemková

⁹⁶ Tamtéž, s. 128.

⁹⁷ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, fond R 3001, sign. 54537, sv. 2, osobní spis Herbert David, Dr., s. 136.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, fond R 3001, sign. 21103, Korrespondenz zwischen RMdJ Otto Thierack, s. 3.

reforma a nedostatek pracovních příležitostí) byly pravděpodobně méně relevantní než jeho zhoršené bezpečnostní postavení.

Po návratu do Československa v roce 1925 se živil jako samostatný sadař a vinař. Na podzim téhož roku nastoupil ke studiu na Právnické fakultě Německé univerzity v Praze. V roce 1940 zde získal titul doktora práv (Dr. jur.).¹⁰⁰ Bezprostředně po návratu vstoupil do DNSAP a začal se aktivně podílet na činnosti její mládežnické složky. Roku 1929 stál u založení paramilitární organizace *Volkssport*, budované po vzoru německé SA, v níž zastával funkci zástupce vedoucího pro organizační záležitosti v Čechách. V témže roce se zúčastnil sjezdu NSDAP v Norimberku.

V březnu 1932 byl *Volkssport* prohlášen za protistátní organizaci, což vedlo k Illingovu zatčení. Následně byl odsouzen ke dvěma letům a sedmi měsícům odnětí svobody, které si odbyl ve věznici Bory v Plzni. Dne 1. února 1937 vstoupil do Sudetoněmecké strany. Podle vlastních tvrzení se v této době rovněž zapojil do zpravodajské činnosti. V obavě před dalším zatčením uprchl v lednu 1938 do Německa.

V Německé říši se angažoval v rámci Národně socialistického německého studentského svazu (*Nationalsozialistischer Deutscher Studentenbund* – NSDStB) a Pomocného tábora pro sudetoněmecké uprchlíky (*Hilfslager für sudetendeutsche Flüchtlinge*). S účinností od 11. září 1938 byl přijat do SS a současně povýšen do hodnosti *SS-Sturm-bannführera*. Později působil jako referent u *SS-Oberabschnitt „Elbe“* a dosáhl hodnosti *SS-Obersturmbannführera*.

Po svém útěku do Říše v lednu 1938 byl pověřen vedením dvou oddělení v rámci štábu *SS-Oberabschnitt „Elbe“*. Dne 21. března 1939 požádal o přijetí do NSDAP a byl zpětně zapsán k 1. prosinci 1938.

Dne 15. března 1939 doprovázel Heinricha Himmlera do Prahy jako tlumočník a průvodce. Následně působil jako vedoucí přijímacího místa SS při *Oberabschnitt „Elbe“* a podílel se na budování struktur SS v severních oblastech Protektorátu Čechy a Morava. Dne 1. listopadu 1939 byl jmenován zemským radou v Litoměřicích (*Landrat*), přičemž v této funkci setrval až do jara 1945. Funkci získal za zásluhy v procesu rozvracení Československa. Illing byl dále jmenován Rudolfem Hessem do čela krajské organizace NSDAP v Liberci.

V prosinci téhož roku byl potvrzen ve funkci zemského rady v okrese Litoměřice a následně převzal i správu okresu Dubá (*Dauba*).¹⁰¹

3.2 Vyústění konfliktu

Kromě vzájemných stížností, zasílaných nadřízeným orgánům, se konflikt projevil také v osobnější rovině. Illing například odmítl Davidovi protekčně zajistit vstupenky na koncerty v rámci Brucknerových slavností nebo mu nevyhověl v žádosti o deset potravinových lístků navíc pro oslavu narození jeho čtvrtého dítěte. Tyto dlouhodobé neshody nakonec v únoru 1944 vyústily v disciplinární řízení vedené v rámci SS. Rozhodnutí o okamžitém odeslání Davida na frontu z července téhož roku vydal osobně říšský vůdce SS Heinrich Himmler, a to se souhlasem říšského ministra spravedlnosti Otto Thieracka: „Důrazně

¹⁰⁰ Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inv. č. 7, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1940–1945), s. 23.

¹⁰¹ ZUMR, J. Vše, co je opravdu dobré a čisté krve, přivést do Schutzstaffel: výstavba Allgemeine-SS v Protektorátu Čechy a Morava. *Securitas imperii*, 2016, s. 41.

jsem Davidovi doporučil, aby se dal se zbraní v ruce k dispozici *Waffen-SS*. (...) To by mělo umožnit vyřešení záležitostí způsobem přijatelným pro všechny strany. Ještě jednou Vás naléhavě žádám, abyste netrval na Davidově vyloučení z SS. David může i se zbraní v ruce dokázat, co v něm je.“¹⁰²

Po Davidově odvelení na frontu převzal dne 19. září 1944 povinnosti předsedy vrchní zemského soudu Dr. Dürig. Jednalo se o „vynikajícího státního úředníka“, poměrně rezervovaného vůči nacistickému režimu, který do NSDAP vstoupil až roku 1937. Dr. Dürig, jenž svou kariéru začal již za Rakouska-Uherska, byl typickým představitelem „staromódního vedoucího“, vykonávajícího svou práci do určité míry nezávisle na aktuálním politickém systému.¹⁰³

Z dochované korespondence lze vyčíst také okolnosti Davidova odvodu k jednotkám *Waffen-SS*. Ve vojenské pohotovosti se nacházel již od června 1944, kdy mohl být kdykoli povolán. K jeho odvedení došlo přibližně 10. září téhož roku v Praze-Dejvicích. Následně absolvoval až do prosince vojenský výcvik na cvičišti SS v Benešově u Prahy.¹⁰⁴

3.3 Závěr války

Na konec války David vzpomíná následujícími slovy: „Nastal čas, kdy Rus stál před branami Východního Pruska. Tehdy jsem i já znovu oblékl *feldgrau* a konec jsem nezažil v civilní službě, nýbrž na jihoštyrské frontě. V Litoměřicích mne zastupoval kolega ze staré Říše. (...) Dne 9. května Rusové bombardovali také Litoměřice a bomby dopadly i na budovu soudu. Rusové postupovali vpřed a krátce po nich se u radnice objevila i česká komanda. Dr. Horner a Dr. Wölfel šli na radnici a představili se jako zástupci vrchního zemského soudu. Bylo jim řečeno, aby počkali, dokud nebude u soudní budovy přítomen český prokurátor. Protože Dr. Wölfel bydlel naproti soudní budově, všiml si 12. května, že do budovy vstupují vojáci a civilisté. Šel k nim a představil se jako službu konající úředník. Reakce však byly strohé, vykážali ho z mé bývalé kanceláře. (...) Počet soudců se postupně snižoval, někteří byli uvězněni, včetně generálního státního zástupce Georga Rittera von Steina. Ten odmítl opustit Litoměřice, neboť ‚neudělal nic špatného‘. Zemřel ve vězení. Většina soudců a státních zástupců, pokud nebyli uvězněni či pokud nespáchali sebevraždu, byla vyhnána do Saska již 16. června 1945.“¹⁰⁵

Ideologická spjatost Davida s nacistickým režimem se dramaticky promítla i do osudu jeho rodiny. V době, kdy bylo rozhodnuto o jeho převelení na frontu, žádal svou manželku, aby v případě, že by padla do rukou Sovětů, spáchala sebevraždu. Svého devatenáctiletého švagra, studenta Národně-politického výchovného ústavu (NAPOLA), instruoval, aby v takové situaci nejprve zastřelil celou rodinu a poté i sebe.

Po příchodu Rudé armády byl tento rozkaz skutečně vykonán. Mladý student zastřelil Davidovu manželku – svou sestru – a tři mladší sourozence své snoubenky. Poslední část rozkazu však nesplnil a společně se snoubenkou uprchl k příbuzným. Hrůznost prožitého činu ovšem jejich vztah zcela rozvrátila a oba se nakonec rozhodli pro společnou sebevraždu. Tu Davidův švagr přežil.

¹⁰² Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, fond R 3001, sign. 54537, sv. 2, osobní spis Herbert David, Dr., s. 145

¹⁰³ ANDERS, *op. cit.*, s. 318.

¹⁰⁴ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, fond R 3001, sign. 54537, sv. 2, osobní spis Herbert David, Dr., s. 156.

¹⁰⁵ Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID. Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat, s. 47.

Po válce byl vyšetřován pro zločin vraždy. Ve svůj prospěch však měl svědecké výpovědi funkcionářů vrchního zemského soudu, včetně samotného Davida.¹⁰⁶

4. Poválečné osudy

Na konci války David upadl do amerického zajetí.¹⁰⁷ Z jižního Štýrska, kde byl nasazen, byl následně převezen do Bavorska, kde byl až do roku 1947 internován. Mezitím byla jeho činnost projednávána před mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích.

Dne 18. října 1947 na něj byl československými orgány vydán zatykač a dne 23. září 1948 byl v nepřítomnosti odsouzen k deseti letům odnětí svobody za zločiny spáchané v době „zvýšeného ohrožení republiky“. Trest, zpřísněný o půl roku tzv. tvrdého lože, si měl odpykat v rámci nuceného pracovního oddílu.¹⁰⁸

V odůvodnění rozsudku bylo jako hlavní provinění uvedeno jeho členství v SS, čímž se měl dopustit zločinu podle § 2 dekretu prezidenta republiky ze dne 19. června 1945 č. 16 Sb., a dále jeho činnost župního správce organizace *NS-Rechtswahrerbund* podle § 3 odst. 2 velkého retribučního dekretu.¹⁰⁹

Stejně jako jiní představitelé činní v období Třetí říše, musel i David v poválečném Německu rovněž projít procesem denacifikace. V rámci něj byl rozlišován následující systém kategorií: hlavní viníci (*Hauptschuldige*), zatížení viníci (*Belastete*), méně zatížení (*Minderbelastete*), přívrženci (*Mitläufer*), a zproštění obvinění (*Entlastete*).

Dne 16. července 1946 byl denacifikační komisí v Mühldorfu zařazen do kategorie *Hauptschuldige* – hlavní viníci – a následně internován v pracovním táboře. Proti tomuto rozhodnutí se však odvolal a odvolací senát v Mnichově jej později přeřadil do kategorie *Minderbelastete* – méně zatížený.¹¹⁰

Kromě denacifikačního řízení se Davida týkalo i další trestněprávní vyšetřování. V roce 1960 bylo zahájeno vyšetřování proti němu a devatenácti dalším bývalým vysokým nacistickým právníkům. Dne 22. dubna 1965 podala frankfurtská generální prokuratura žádost o zahájení předběžného vyšetřování.

Společně s Davidem byli vyšetřováni mimo jiné jedenáct bývalých předsedů vrchních zemských soudů, bývalý státní tajemník říšského ministerstva spravedlnosti Schlegelberger, pět bývalých vrchních státních zástupců a tři zástupci někdejšího nejvyššího státního zastupitelství.

David byl obviněn ze spoluúčasti na vyhlazování duševně a fyzicky postižených osob v rámci tzv. Akce T4. Mělo se jednat o jeho údajnou účast na konferenci konané ve dnech 23. a 24. dubna v Berlíně, kde byli předsedové vrchních soudů informováni o nacistickém programu eutanazie.

¹⁰⁶ ANDERS, *op. cit.*, s. 318.

¹⁰⁷ ESCHENBURG, T. *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland. Bd. 1: Jahre der Besatzung 1945–1949*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1983, s. 21 a násl.

¹⁰⁸ SOA Litoměřice, fond Mimořádný lidový soud Litoměřice, NAD 729, č. pom. 363, sign. Lsp 160/48, David Herbert. Digitální badatelna, SOA Litoměřice, 1948 [online]. Dostupné na: <<https://digi.soalitomerice.cz/digitalnibadatelna/permalink/5210B4F74FFD11E68A34782BCBB1CD77/f2be98f1af324eeb8c75136759765fff>> [cit. 2025-11-24].

¹⁰⁹ SOA Litoměřice, *Databáze Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Herbert David.

¹¹⁰ KLEE, *Was sie taten – Was sie wurden. Ärzte, Juristen und andere Beteiligte am Kranken- oder Judenmord*, s. 262.

Dne 21. prosince 1966 bylo zastaveno vyšetřování proti Schlegelbergerovi, který byl již dříve odsouzen v Norimberku za podíl na eutanazijním programu.

Vzhledem ke smrti několika obviněných, k lékařským posudkům potvrzujícím zdravotní nezpůsobilost některých vyšetřovaných, a především k nemožnosti prokázání aktivní účasti na vraždách, požádalo dne 31. března 1970 frankfurtské státní zastupitelství o zastavení řízení. Zemský soud v Limburgu této žádosti dne 27. května 1970 vyhověl. Davidovi nebylo možné účast na konferenci prokázat a jeho trestní stíhání tak bylo zastaveno.¹¹¹

V období, kdy byl vyšetřován pro podezření z podílu na vraždění postižených mužů a žen, sepsal David pro Sudetoněmecký archiv v Mnichově své paměti. Ty měly podobu reflexe nad vývojem právní integrace sudetského prostoru do struktur Třetí říše.

Dr. Herbert David zemřel dne 1. června 1987 v západoněmeckém městě Springe ve věku 87 let.¹¹²

Závěr

Předložená studie ukázala, že nacistická justice v Říšské župě Sudety nebyla pouze mechanickým přenesením říšských právních a institucionálních modelů, ale výsledkem komplikovaného procesu adaptace, v němž se střetávaly normativní představy centra, personální realita okupovaného území a individuální ambice konkrétních aktérů.

Osoba Herberta Davida se v tomto kontextu jeví jako ambivalentní figura. Na jedné straně vystupuje jako pragmatický organizátor soudní správy, který usiluje o její stabilizaci a institucionální zakotvení v nových mocenských poměrech, na straně druhé však jako součást represivního aparátu nacistického státu, jenž se bezvýhradně podílí na prosazování jeho ideologických a politických cílů. Charakteristiku jeho osobnosti plasticky dokresluje hodnocení ze strany velitele SS a Policie Uda von Woysche, který jej označil za osobu, jež „svůj vlastní nedostatek kompenzuje postojem, že bydlí ve velkých vilách a jinak se chová arogantně“.¹¹³ Tento výrok, jakkoli zatížený dobovými mocenskými konflikty a osobními animozitami, přesto vypovídá o vnímání Davida uvnitř nacistického mocenského aparátu a naznačuje napětí, které panovalo mezi představiteli justice a bezpečnostních složek.

Zvláštní pozornost si zaslouží i Davidovo vlastní hodnocení sudetské justice, když ve svých pamětech uvádí, že „(...) fungovala hladce a nebyla nikým nijak ovlivňována“.¹¹⁴ Tento výrok však nelze přijímat bez kritického odstupu. Analýza předložená v této studii ukazuje, že soudnictví v Sudetech bylo od počátku hluboce provázáno s politickými a mocenskými strukturami nacistického státu a že jeho zdánlivá „nezávislost“ byla spíše projevem vnitřní adaptace na totalitní režim než skutečné autonomie. Davidovo tvrzení tak lze chápat spíše jako součást jeho poválečné sebeinterpretace a snahy prezentovat vlastní působení ve světle institucionální profesionality a právního formalismu.

¹¹¹ Tamtéž, s. 263.

¹¹² KLEE, *Das Personenlexikon zum Dritten Reich*, s. 103.

¹¹³ *Beurteilung durch den SS- und Polizeiführer beim Reichsstatthalter* ze dne 18. 1. 1944, Institut für Zeitgeschichte München–Berlin (IfZ), sign. Fa 297/14, cit. podle: ANDERS, F. *Strafjustiz im Sudetengau 1938–1945*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2008, s. 317.

¹¹⁴ Bundesarchiv Bayreuth, fond OSTDOK 21/15, DAVID. *Organisatorisches, formales und materielles Rechtsdenken in der Heimat* s. 46.

Závěrem lze konstatovat, že analyzované paměti představují mimořádně cenný pramen pro studium dějin soudní správy v Sudetech. Nejenže umožňují nahlédnout do každodenní praxe nacistické justice, ale zároveň otevírají prostor pro reflexi mechanismů, jimiž se aktéři totalitního systému pokoušeli dodatečně interpretovat a legitimizovat svou roli. Jejich význam proto nespočívá pouze v poskytování faktografických údajů, ale především v možnosti sledovat napětí mezi právní normou, mocenskou praxí a individuální pamětí – napětí, které je klíčové pro pochopení fungování práva v podmínkách totalitního režimu.